

רקויאם לאב שכול

צבי ורלובסקי

תכונה מזורה לבית העלמין בנחלת יצחק, שבהיותו חצוי על ידי רחוב היצוני, נאלצים הבאים בו לחצות בכיש הומה בצאתם מבית הטהרה, דבר המשוה למעמדי לוויה כעין חותם של חיפזון. בהלווייתו של יהודה יוהר הורגש הדבר ביתו שאת בהיות זה יום ישישי והשעה מאוחרת; הימים היו ימי מעד, ולכן אף דברי הספד יכלו להיחסך. כתום הטקס, שלא ארך זמן רב, הורה הרב לבני המשפחה לשוט הביתה, ללבוש בגדים של יום טוב, ולדחות אכלם עד לאחר התג.

לויה כלוויית רבות, מן הסתם, מעמד פרידה שתמציתו הכאובה נהירה אך ורק למעטים שהנפטר היה יקרם. ובכל זאת, בצהרי אותו יום חמים ומעיק, בדממת בית הקברות הישן, היה מקום להיחרור ואולי אף למקצת חשבון הנפש. לא שהמנוח היה איש חשוב ורם שמעשיו חייבו זאת: יהודה יוהר היה בסך הכל יהודי צנוע ונעים הליכות, איש עבודה וספר שעולמו הפנימי עוצב במערכות המקום והזמן, מאז שנות העשרים בהן עשה צעדיו הראשונים בארץ כחלוץ צעיר באתח מקבוצת העמק, בשנותיו האחרונות התייחס ביסורים מתמת מחלה קשה, אך רוחו לא נפלה, וזכר שיהות שקיימתי עמו ליד מיטת חוליו ילווני ככל הנראה זמן רב. עניו היה איאש ודב כבוד גאה; מוזיג לא; שכיחה זו נתאפשרה אצל אדם ששכל את בנו בכורו במלחמת העצמאות וחי אתריו עוד 34 שנים. מציאות חיים בעצמה, ללא ספק, המצריכה עוז רוח ותעצומות נפש, והשאלה היא כמובן איך חיים עם זה. אפשר שהיהודי יוהר עמד בניסיונו הקשה: בערוב ימיו ובגבור מכאובי לא טיפה תקוות שוא ולא ביקש נוחמים כרובים, אם דמות מאמיות הספר היתה קרובה לו ודיברה אל לבו, הרי היתה זו של איוב, היודע סבל, והמעלה את קובלנתו המרה נוכח האלוהות עלומת הפנים.

משך שנים התגורר יהודה יוהר עם רעייתו ובתו בדירה ישנה ברחוב החשמל. בחזית הבית ניכרו סימני כדורים שנותרו שם למן

שנת תש"ח, זכר לצליפת פורעים שהיתה. בתוך הדירה שרר הלך רוח מיוחד, כעין אישוק מדעת. הרהיטים כובדניים היו, והספרים שב" אצטבאות לא מן העת האחרונה; אף אנרגטי הפרחים נראו מיושנים קמעה. מבקרי הבית תאמו את אוירתו. היו אלה על פי רוב גברים בגיל העמידה ששיחם התנהל בעברית מדוק דקת, ללא הרמת קול, וגשים נעולות נעליים כבדות, כספריות, שתסרוקתן אסופה בפקעת אל מעלה, כדרך בנות מושבה ותיקה. צלו של הבן הילך בין כותלי הבית כוגף התריסים וניכר בכל פינה. תצלמו הראו כפי שזמן הסתם היה, צעיר מאד, מעלה חיוך חברי, בוטח, ולידו עודדת הפלמ"ח הממוסגרת ו" העטורה סרט שחור. בתמונה אחרת, מוזן ההכשרה, נראה הוא כעובד אדמה, פלג גופו העליון חשוף, אוחז במכוש, ושקד על איזו עבודה במרד מטרש. משל אמרו דיירי הבית לאסוף שביבי חיים ורגעים שהיו ושמרם מכול משמר.

עם חלוף הזמן נפתח סגור לבו של האב השכול וזכיתי להארה נוספת על אותו עולם של הקרבה ואידיאליים שגדם. יהודה יוהר סיפר באוזני על בנו, ועם סיפוריו נצטרפו פרטים זה אל זה, ודמות הלכה ונתבהרה, עד היותה לכלל חטיבה מגובשת ומוגדרת. הסיפור — סיפור גבורה אופייני של אותם ימים, סיפור ירושלמי בורא וממשי כסלע. עמי יוהר, לוחם צעיר מן הפלמ"ח, נשלח באותה שיייה ש" גודעה לימים בשם שרית נביא גדיאל, זו שעשתה דרכה בסוף שנת 1948 מגוש עציון הנצור, ונלכדה באש פורעים. במשורייני המז" ביל היה ליד חובבל הורביץ איש תל-יוסף, ומשם לא חזר. הקולות, המראות והמחנק באותו רכב לכוד נידון לכלייה היו עולים וקולו של יהודה יוהר בספרו על המאורע, על אשר קרה וכל מה שלא קרה, ולעתים תהית לשם מה לו זה, חל אלה המושחו החוזר על עצמו, מה התועלת בחיטוט האיני" סופי בפצע. ואולם האב הירפה מלך, שב והעלה את המלים הגוראות והמפורשות, כאילו היה בכוחו למחוק עבר ולהשיב דברים לקד" מותם.

רבים אחרים באותה תקופה שלח הבן ידו בכתיבה, ונתוג היה לרשום את הגיגיו

ורשמיו באותו סגנון חגיגי וגמלך שהיה אז נחלת-רבים. המחברות המרופטות הללו נותרו למזכרת, ובהודמנות כלשהי נתגלגלו לידי, כך הפכתי עד לעולמו הפנימי של הבן, צופה לאהבותיו וללבוטיו. בין השאר היה שם סיפור משך את תשומת-לבי, לא כליכך בשל איכותו הספרותית, אלא משום הרושם שנכתב מתוך חוויה אישית קשה ובלתי אמצעית. עמי יוהר, שבוודאי היה באותם ימים נתון כל כולו למלחמה קשה של מעטים מול רבים, ביטא באותו כתב יד את חרדתו מפני פגיעה אפשרית בחפים מפשע תוך כדי קרב. לאחר פעולה שנערכה בכפר חוואסה, מקום ממנו יצאו הפורעים שטבחו ארבעים פועלים יהו" דים בבתי הזיקוק בחיפה, התייחד עמי עם עצמו והעלה על הנייר את אשר בלבו. הדב" צים ראו אור בעיתון ההכשרה של אז. באותה רשמתי סופר על לוחם הקלע לפתח בית אשר בו אמורים להסתתר פורעים, כאשר לפתע בוקע מבפנים בכיו ילד. ביד הלוחם רימון שלוקף ניצרה והספק הגדול. כמה פעמים חזר מצב זה ונישנה מאז? דומה שהוא הפך מוכר ועודע, כמעט קלאסי באותם המלחמות העב" ריות של העת החדשה. הרימון הושלך, כידוע, והמוות פקד את המקום; אין זה סוד שבאותו יום נהרגו בחוואסה נשים וילדים. סיפורו של עמי, שביקש לבטא את הזעזוע בנפשו, מסתיים בכעין זעקה: "אורנים רוצחים וממגתרים מאחורי גבם של ילדים רכים!" ויתכן, כך התרשמת, שלא היתה זו רק זעקתו של לוחם צעיר בודד שנקלע למצב של אין ברירה, אלא של דור שלם שנאלץ לזנוח עולם של אידיאליים נשגבים, ולהרוג, פשוטו כמשמעו הרוג, על מנת שלא ליהרג.

בשנים שלאחר הנפילה טרח האב השכול להביא את פרי עטו של הבן לעיונם של עורכים למיניהם, ואולם החומר נדחה בטעמים ותיווצים שונים. מה שהיה בעיני התורים כאור גנוז, עולם ומלואו, הפך מעבר למבטם האוהב והעורג לביטוי נדוש, ילדותי, מגומגם. יהודה יוהר אף פנה לעורך, ג'וילי אש", ומשום מה התעקש שדווקא אותו סיפור קשה על כפר חוואסה ייכלל בעיזבון הנופלים. לאחר התחמקות רבה, החזיר העורך את החומר. הקובץ מיועד גם לחוף לארץ, הסביר,

שם לא יבינו. גם בן-גוריון נתן דעתו על כך, הוסיף, כעין הוכחה ניצחת שהדברים נשקלו במלוא כובד היאש, והוא שפסק לשלילה.

אולי לא היתה בכך העלמה, ובכך הכל לא אהיה רמתו של החומר ראוי לפרסום; מותר ואף מוטב להותיר פתח לספק, ואולם בשביל יהודה יוהר היתה זו הפגיעה השנייה, המכרעת. בשנים שלאחר מכן הוסיף הוא להשיח לבו ככול הזדמנות אפשרית על אותה חבורה נלכבת שנתקדשה במותה, על אחוותה המופלאה ועל טוהר נפשה; בגוף רבים היה מדבר, כאילו היתה בשוחפות הגורל, משום סגולה להשתמרות ולזכייה. ואולם היתה זו אשלייה, כמסתבר: החיים, כדרכם, הכיבו; יותר מזה הכיבו. אותו איציק שהספיד לעמי בעלון הקבוצה בעת נפילתו, עתיד היה לנפול הוא עצמו בקרב כעבור חודש, ובעקבותיהם הלכו רבים, חבריהם שנותרו, דחקו את הנופלים לשולי הויתרון והוסיפו לצעוד בדרכי החיים וההצלחה; אחר כך באו השנים, ועימן תאוות העסקים, דעיכת האמונה, השיכחה. אותה נערה שרקמה עם עמי יוהר הלומות נעורים הגה כיום פרקליטה מצליחה ומן הסתם נטולת כל אשלייה באשר למין האנושי האת" רים, אלה שנסעו בשיירות, נתפורו לכל עבר, הקימו משפחות, עזבו קיבוצים, יסדו חברות חסיניות, ומקצתם אף הגיעו לניכר ולבתי הכלא. אחדים נפלו במלחמות המאוחרות, וזה לא היה אולי צפוי אך קרה. יהודה יוהר הנחבא אל הכלים והנאמן לעבר נשכח, הוסיף לפקוד את קבר בנו ככול שכוותו איפשרו לו ומדי שנה היה עליו לחזות איך מניין המתייחדים בולדך ופוחת. עד כי לבסוף ליוונו גם אותו בדרך האחרונה, ובעומדנן שם, בדממה המעיקה של בית העלמין הישן, יכולנו לחוש בכליל את פעימת חיי העיר סביב, האדישות הפושה, את היגף הבנייה הזמנחת, ואת תנופתן של המכוניות הדוהרות. ובלב פנימה, ונוכח המגנל בסגור, יכולת רגל לשוב ולהרהר על ממות השכול הזה החודר בנו והנעשה חלק מחיינו, על צידוק הדין, על המחילה הבלתי אפשרית, על ממשות המחיר שעלינו לשלם כדי לחיות בארץ זו.

קיבוץ עין החורש

מרון מלכה ושליך אר